

ОБ'ЄКТ ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ

Сергій Юрійович ЛУКАШЕВИЧ,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-8386-6237>
s.lukashevych@khai.edu*

Дмитро Олександрович ПАНЧЕНКО,

*<https://orcid.org/0009-0006-5991-401X>
d.a.panchenko01@gmail.com*

Одним з актуальних напрямків наукового пошуку для кримінології є проблема опанування на теоретичному та прикладному рівнях визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. Наразі можна констатувати, що для сучасної кримінології вкрай важливими є питання, пов'язані з науково-теоретичним опануванням об'єкта запобіжного впливу, його виокремлення серед інших деструктивних об'єктів соціальної дійсності, визначенням сутності об'єкта запобігання злочинності, адже ступінь пізнання даної проблеми і її реальна значущість знаходять своє відображення в практиці запобігання злочинності.

Проблема дослідження об'єкта запобігання злочинності стала предметом наукових пошуків для багатьох учених у сучасній Україні. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили українські вчені О.М. Бандурка, А.М. Бабенко, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, А.М. Кротюк, О.Г. Кулик, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, В.О. Туляков та інші. Ми також долучились до кагорти шановних дослідників, спробувавши на певному рівні наукової абстракції визначити значущість дослідження об'єкту запобіжного впливу в кримінології та правоохоронній діяльності для вирішення завдань запобігання та протидії злочинам та кримінальним правопорушенням як на загально соціальному, так і на спеціально-кримінологічному рівнях [1, 2, 3].

Об'єкт – річ, що існує поза нами і незалежно від нашої свідомості; зовнішній світ, матеріальна дійсність; предмет, складова частина зовнішнього, матеріального світу; предмет пізнання і діяльності суб'єкта [4, с.12–14]. Вчені, при дослідженні питань, пов'язаних з соціально-правовим механізмом протидії злочинності, приділяють також значну увагу профілактиці злочинності, спрямованої на зменшення криміногенного потенціалу. У загальному вигляді об'єкт профілактики – це криміногенні фактори, на які спрямовано діяльність відповідних суб'єктів, тобто це те, на що безпосередньо впливають суб'єкти з тим, аби зменшити кількість правопорушень, запобігти

конкретному реально можливому злочину, попередити його або припинити його скоєння [5, с.12–14].

Традиційно у доктрині кримінології до об'єкта протидії і запобігання злочинності відносяться: недоліки і протиріччя в системі суспільних відносин, які впливають на процес морально-психологічного формування особистості і її законслухняності; негативні соціальні явища, пов'язані з певними формами соціальної патології (пияцтво, наркоманія, проституція і т. ін.); окремі особи або контингенти осіб, що характеризуються протиправною поведінкою; негативні явища і процеси, які детермінують вчинення конкретних видів і груп злочинів; місця концентрації осіб з антисуспільною спрямованістю; конкретні криміногенні ситуації [6, с.27].

В. В. Голіна, визначаючи об'єкт запобігання злочинності як окрему чи взаємопов'язану сукупність негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального і духовного характеру, різних за генезою, сферою буття і свідомості, формами та ступенем інтенсивності проявів своїх властивостей, існування яких призводить до відтворення на суспільному рівні злочинності як соціального явища, а на груповому та індивідуальному – до виникнення масової деструктивної поведінки людей, злочинної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів та їх реалізацію [7, с.104–105].

Огляд наукових підходів щодо об'єкта запобіжного впливу та переліку його структурних складових показує, що останніми охоплюються: 1) уражені вадами суспільні відносини, що порушують їх регулятивну позитивну функцію, деформують соціальні призначення; 2) дефекти суспільної групової та індивідуальної правосвідомості; 3) “фонові” антигромадські явища, тісно пов'язані зі злочинністю (пияцтво, алкоголізм, наркоманія, проституція, бродяжництво, аморальність, віктимність, насильство, обман, бідність, брехня та ін.); 4) сукупність узагальнених конкретних негативних явищ, процесів, недоліків на груповому й індивідуальному рівнях, що детермінують злочинні прояви; 5) об'єктивні обставини соціально-психологічного формування особистості (середовище виховання і спілкування; інформаційний вплив мікросередовища і безпосереднього спілкування та ін.), які зумовлюють сприйняття та інтеріоризацію ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, стереотипів, видів поведінки, що є типовими для розвитку і реалізації злочинної мотивації – ситуаційної і стабільної; 6) сама ця мотивація як суб'єктивна причина злочинної поведінки; 7) чинники, що викликають і загострюють конфлікт між індивідуальними прагненнями особи і суспільними вимогами; 8) зовнішні обставини, які створюють можливість для вчинення злочинів або ті, що полегшують ці діяння; 9) певний стан психіки, що провокує вибір і реалізацію злочинного варіанта поведінки; 10) поведінка та спосіб життя осіб з підвищеною ймовірністю вчинення злочину; 11) соціально значущі риси особистості, що віддзеркалюють антисуспільну спрямованість; деякі її психофізіологічні особливості; 12) сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних соціальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної діяльності, а також агресивність та егоїзм людей; психопатологія та деякі акцентуації особистості, шкідливі звички тощо; 13) окремі особи або контингенти осіб, у яких сформована глибока антисуспільна спрямованість; віктимні особи; безробітні

тощо; 14) певні території, де концентрується злочинний елемент, та ін. [8, с. 66-67].

Кримінологи гуманістичної орієнтації вбачають об'єктами попередження насамперед людську гріховність та хвороби, які отримані у спадок, так і набуті в процесі життєдіяльності, хоча не заперечують також криміногенного впливу об'єктивних умов буття. Відповідно до цих магістральних напрямів кримінологічної думки об'єктами попередження стають сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної системи, явища соціальної анемії, а також агресивність та егоїзм людей, психопатологія та акцентуація особи, шкідливі звички (наркоманія, алкоголізм і т. ін.) [9, с. 81].

О. С. Ішук при визначенні об'єкта кримінологічної діяльності органів прокуратури, пропонує, виходячи зі специфіки причин і умов існування явища, на яке здійснюється вплив, розділити його на п'ять частин. До першої частини автор пропонує віднести сукупність вчинених злочинів, до другої – злочинну діяльність. Третя частина об'єкта характеризується кримінальними відносинами, що виникають у суспільній, державній і правоохоронній сферах. Четверта частина об'єкта – коли злочинність розглядається як найбільш суспільно небезпечна форма девіантної поведінки. П'ята частина, на думку автора, складається з латентної частини злочинності, яку неозброєним оком розглянути неможливо, а її наявність має в основному гіпотетичний характер [10, с. 89-90].

Цікавою та такою, що заслуговує на увагу, видається позиція науковців – прихильників соціологічного напрямку в кримінології. При розгляді соціально-психологічних аспектів протидії злочинності неповнолітніх, об'єктом такої діяльності, наприклад, стають діти й підлітки з порушенням природного процесу соціалізації, коли їхній розвиток починає відхилятися від соціальних норм і правил. До групи ризику таких неповнолітніх зараховують з причин певної небезпеки для оточення і суспільства через девіантність і потенційну делінквентність та аутодеструктивну поведінку. Таких підлітків практично неможливо ресоціалізувати і зробити правослужняними повноцінними громадянами [11, с. 93-94].

Уваги заслуговують думки А. М. Кротюка, який відносить до об'єкта запобігання великі міста під впливом урбанізації та агломерації. Автор наголошує на тому, що в основі урбанізації, як і в будь-якому іншому соціальному процесі, лежать зміни в суспільному виробництві, що визначає потребу глибокого вивчення питань урбанізації, щоб своєчасно виявити, а потім знизити негативні її наслідки. Головний соціальний зміст урбанізації полягає в особливих міських відносинах, що охоплюють соціально-професійну та демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення продуктивних сил, розселення. Щодо агломерації, то автор наголошує на тому, що соціальні процеси, які відбуваються у великому місті, знаходять своє відображення і в інших містах і селах, які входять в агломераційний комплекс. Основними елементами системи об'єктів запобігання у великому місті науковець визначає людину з різними кримінологічними ознаками (дорослі та неповнолітні; чоловіки та жінки;

рецидивісти і раніше не судимі; алкоголіки, жебраки; особи з психічними аномаліями, що не виключають осудність тощо). Крім того, об'єктами запобіжного впливу може бути поведінка особи, вчинки, які вона вчиняє, хоча особистість і поведінка розглядається, переважною більшістю кримінологів, з позиції єдності. Окремим об'єктом запобіжного впливу, автор виділяє мікросередовище – безпосереднє соціальне оточення людини. Особливість даного об'єкта полягає в тому, що він включає в себе не окремо взятую особистість і не населення в цілому, а конкретне соціальне оточення людини [12, с. 180].

Особливим об'єктом запобігання можна назвати потенційних жертв злочинів. Тут мова йде про так званий віктимологічний аспект, або ж віктимологічне запобігання чи віктимологічну профілактику. Віктимологічна профілактика поширюється на все населення країни, насамперед, на групи підвищеного ризику, пов'язаного з маргіналізацією, належністю до неформальних об'єднань антисуспільного спрямування, а також на захист осіб, які виконують посадові та фахові обов'язки, що пов'язані з підвищеним ризиком. Віктимологи відрізняють пасивний та активний захист. Державна підтримка віктимологічної профілактики реалізується, з одного боку, через систематичне інформування населення про засоби самозахисту, з іншого – підтримкою спеціальних програм додаткової захищеності громадян від злочинності [13, с. 180].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наразі, під час стрімкого розвитку суспільства, активних глобалізаційних процесів, появи нових форм злочинних проявів, вчення про об'єкт запобігання злочинності набуває підвищеної актуальності для кримінології взагалі, та теорії запобігання злочинності зокрема. Однозначно можна вказати, що розглянуті у статті думки відносно об'єкта запобігання далеко не обмежуються висловленими у кримінологічній літературі, хоча можна констатувати, що у своїй більшості науковці, наводячи власне бачення об'єкта запобігання злочинності, в певній мірі є тотожними у своїх поглядах, адже так чи інакше вони розуміють під об'єктом запобігання злочинності деструктивні впливи на суспільні відносини, негативні соціальні явища, осіб, що характеризуються протиправною або девіантною поведінкою, негативні явища і процеси, які детермінують вчинення злочинів тощо. Загалом же ж, визначення сутності об'єкта запобігання є запорукою для правильного вибору заходів запобігання злочинності і окремим її видам та визначення кола і компетенції суб'єктів такого запобігання.

Список використаних джерел:

1. Лукашевич С. Ю. Історичні та гносеологічні засади визначення об'єкта запобігання злочинності. *Порівняльно-аналітичне право* – електронне фахове наукове видання юридичного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет”. 2017. № 3. С. 195-197. URL: http://pap.in.ua/3_2017/59.pdf
2. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_20
3. Лукашевич С. Ю. Об'єкти запобігання злочинності та корупції. *Теорія і практика правознавства*: електронне наукометричне фахове видання Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого. Головний редактор д-р юрид. наук, проф. А. П. Гетьман. Випуск 2 (20) / 2021. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/244883>

4. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна. Изд. 6-е, перераб. и доп. М. : Сов. энцикл., 1964. – С. 448.

5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

6. Проблеми протидії злочинності: підруч. / за ред. проф. О.Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма “Новасофт”, 2010. 352 с.

7. Голіна В. В. Об'єкт запобіжного впливу: поняття, ознаки, значення. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [22 травня 2015 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Х. : ХНУВС, 2015. с. 104-105.

8. Голіна В. В. Об'єкт громадського запобіжного впливу у сфері протидії злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків, 2015. Вип. 29. 332 с.

9. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія : О.М. Литвак. К. : Атіка, 2004. 304 с.

10. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія /. Харків : Золота миля, 2014. 366 с.

11. Причини та умови злочинності неповнолітніх : наук.-практ. посіб. / С. Ю. Бабенко, В. В. Вітвіцька, І. І. Ковальова та ін.. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 228 с.

12. Кротюк А. М. Велике місто, як об'єкт кримінологічного дослідження запобігання наркозлочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. / засн. труд. кол. Міжвід. наук.-дослід. центру з пробл. боротьби з організ. злочинністю. 2015. № 1. С. 179-182.

13. Литвак О. М. Теоретичні основи попередження злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2004. Випуск 25. С.136-145.